

LOK Jorma Räsänen

Sukututkimuksen ruotsalaisista ja saksalaisista lähteistä

Usein kysytään, voidaanko ulkomailta saada sukututkimustietoja.- Miten niitä sieltä saa ja millaisia?

Kysymykseen voidaan vastata myönteisesti! Kyllä yleensä on mahdollisuus saada.

Tarve hankkia tietoa ulkomailta syntyy, kun löytyy sukulaisuus ulkomailla olevaan henkilöön. Ulkomaillemenön on aiheuttanut esim. sotapalvelus, seikkailunhalu tai ammatinharjoittaminen.

RUOTSI

Ruotsi on meitä lähinnä ja muuttoliike sinne ja sieltä takaisin on suurempi kuin muiden maiden välillä. Siksi sukututkija varsin usein kaipaa lähdetietoja Ruotsista.

Nyt sattuu niin onnellisesti, että Ruotsi ja Suomi olivat monen vuosisadan ajan samaa valtiota, mikä taas tiesi sitä, että lait ja asetukset koskivat koko valtakuntaa, ja hallintokäytäntökin perustui koko valtakunnassa samoille säännöksille ja samoille tavoille. Ruotsissa on samanlainen lähdeaineisto kuin meillä.

Yleensä kaikissa sukututkimuksen oppikirjoissa kerrotaan tarkkaan maan lähteistön sijoituspaikat. Ruotsalaisissa kirjoissa on luettelot maakunta-arkistoista, pienemmistä arkistoista, museoista tai muista lähteistöpaikoista.

Esim. Börje Furtenbachin sukututkimuksen opas "Släktforskning för alla", sisältää luettelon Ruotsin arkistoista:

Suuret arkistot (större arkiv) - valtionarkisto, maakunta-arkistot, suurimpien kaupunkien arkistot jne.

Paikalliset arkistot - kirjassa on pari sivua käsittävä luettelo niistäkin.

Lähteitä:

Börje Furtenbach "Släktforskning för alla".

Per Clemenson ja Kjell Anderson "Släktforska! Steg för Steg".

SAKSA

Alla on mainittu muutamia saksalaisia sukututkimuslähteistöjä ja näistä alleviivattuja tarkastellaan seuraavassa tekstissä lähemmin:

Kirkonkirjat (Kirchenbücher)
Eriyisten uskontokuntien henkilöhistorialliset lähteet (personen-
geschichtliche Quellen besonderer Glaubengemeinschaften)
Papistoluettelot (Pfarrerverzeichnisse)
Ruumissaarnat (Leichenpredigten)
 Henkikirja- ja siviilisäätirekisteri (Zivilstands- und Personen-
standsregister)
 Porvarikirjat (Bürgerbücher)
 Koulumatrikelit (Schulmatrikeln)
 Kylän tai seudun sukukirjat (Dorf- Ortschaftenbücher)
Osoitekirjat (Adressbücher)
Jäämistöt (Nachlässe)
 Henkilöiden omat itseään koskevat kertomukset ja kirjoitukset-
omaelämäkerrat, päiväkirjat, muistiinpanot (Selbstzeugnisse)

KIRCHENBUCHER - KIRKONKIRJAT

Kirkonkirjoihin merkittiin:

- oman seurakunnan jäsenet
- vieraat ihmiset, ellei heillä ollut omaa seurakuntaa
- sotaa tänne pakoon muuttaneet
- seudulla majoilleet sotilaat, ellei heillä ollut omaa srk:ta

Erilliset kirkonkirjat olivat:

- hovin henkilöillä
- aatelisten isäntien suvulla
- yliopiston seurakunnilla

Syntyneiden luetteloon merkittiin:

- syntymäpäivä
- kastepäivä
- syntyneen nimi
- kummit
- vanhemmat

Vihittyjen luetteloon merkittiin:

- kuulutus
- vihkimispäivä
- ikä
- sulhanen ja morsian
- sulhasen ammatti
- morsiamen isän nimi

Kuolleitten luetteloon merkittiin:

- vainajan nimi
- kuolinpäivä
- hautauspäivä
- miesvainajan ammatti
- naisvainajan perhesuhde
- aviovaimon jälkeenjääneen tai aiemmin kuolleen aviomiehen nimi
- lapsivainajan isän nimi

Katolisilla seuduilla, erikoisesti Etelä-saksassa ja Itävallassa kirkonkirjat olivat nimeltään "Matriken", "Matricula", "Catalogus". Paikalliset kirkkoherrat ja myös lukkarit hoitivat näitä. Niihin merkittiin kirkolliset toimitukset - erikoisesti kaste, vihkiminen ja hautaus. Ne ovat ajalta ennen muita henkilörekistereitä. Tampereen katolisen seurakunnan Pyhän Ristin seurakunnan kirkkohera isä Ryzard kertoi 22.1.1985, että ainakin Puolassa, josta hän on kotoisin, kirkon pääkirja on jo vuosisatoja ollut kastettujen kirja eli Liber Baptizatorum. Siihen merkittiin henkilöstä nimi, kaste-päivä, syntymäpäivä, vanhempien nimet, kummien nimet, konfirmointi, avioliitto ja muitakin asioita. Tämän lisäksi oli vihittyjen kirja eli Liber Conjugatorum sekä kuolleiden kirja, Liber Defunctorum, johon merkittiin kuolin ja hautauspäivät. Rippikirjoja ei ollut.

Laki henkilörekistereistä annettiin 6.2.1875 ja sen mukaan henkilörekisterin ja kirkonkirjojen pitoon oikeutetut ja velvoitetut viranomaiset ja henkilöt velvoitettiin näihin merkitsemään syntymät, vihkimiset ja kuolemantapaukset.

Kirjoihin merkittiin:

1. A.o.seurakunnan kirkolliset toimitukset ja lisäksi monenlaisia perhetapahtumia
2. Muut eli muiden seurakuntien jäsenet, lainkaan merkitsemättä, että kysessä oli muun seurakunnan jäsen. Siis merkintöjä oli myös muiden seurakuntien jäsenistä, sellaista seurakuntien, joilla ei tällä paikkakunnalla ollut edustusta eli kirkkoherranvirasto; näitä olivat esim. katoliset ja reformeeratut luterilaisilla seuduilla, ja päinvastoin.
3. Sodan aikana vieraalle paikkakunnalle siirtyneiden henkilöiden merkinnät ovat oleskelupaikkakunnan kirkonkirjassa.
4. Sotilaita varten pidettiin usein omia kirkonkirjoja, vaikka joukot eivät kovin kauan aikaa samalla seudulla viipyneetkään.
5. Erillisiin kirjoihin merkittiin hovin henkilökunta, aatelisten isäntien sukulaiset ja lisäksi yliopistoilla oli omat seurakuntansa, esim Erlangen.

Evankelisia kirkonkirjoja ryhdyttiin pitämään 16:nnessä vuosisadalla hallituksen antamien kirkkoa koskevien säädösten perusteella ja mukaan.

Katolisten kirkonkirjojen pitämisestä antoi Trienten kirkolliskokous v.1563 määräyksen, että seurakunnissa oli merkittävä muistiin kastamiset ja avioliiton solmimiset. Kuolleitten luettelon pitämisestä annettiin määräys vasta 1614; sen antoi silloinen paavi Paavali V.

Saksan eri maiden kirkonkirjojen historiaan liittyviä tärkeitä havaintoja ja merkintöjä on hyvin monien kirjoitusten joukossa. Tosin

näitä korvaamattomia lähteitä on hyvin vähän säilynyt ajalta ennen 30-vuotista sotaa. Näitä arvokkaita historian lähteitä ovat hävitäneet sodat, tulipalot, kirjoista vastuussa olleiden henkilöiden huolimattomuus, ja ennen muuta tämä nykyisen vuosisadan sota-aikojen ja niiden jälkeisten aikojen tapahtumat ja toimenpiteet.

Kirkonkirjat laadittiin evankeelisella alueella saksankielellä, katolisilla alueilla pitkälti 19:lle vuosisadalle latinan kielellä; hugenottien, böömiläisten veljien ja muiden sellaisten yhteisöjen alueilla, joista käytetään saksankielistä nimitystä "Exulantenmeinden", kirjat laadittiin kunkin yhteisön omalla kielellä. Kirkonkirjoja pidettiin tavallisesti kirkkoherranvirastoissa ja kaksoiskappaleet olivat "superintendentuurissa". Esim. Reininmaalla (Rheinland) vanhimmat kirkonkirjat, ajalta ennen vuotta 1800, sijaitsevat myös pormestarin toimistossa, rekisteriviranomaisen toimistossa ja oikeudessa. Keskittämisestä ei ollut tietoaakaan, päinvastoin kirjoja pitivät monesti asiaa taitamattomat ja ymmärtämättömät henkilöt ja näinkin on paljon tietoa jäänyt merkitsemättä tai joutunut hukkaan. Toisaalta kyllä paljon enemmänkin olisi asiakirjoja joutunut häviöön, jos niitä olisi keskitetysti säilytetty yhdessä paikassa.

Vielä nykyäänkään ei kaikkiin kirjoihin ole laadittu aakkosellista rekisteriä (Indices, Namenweiser, Renner) sukunimien mukaan; 17:lle vuosisadalle asti on olemassa etunimien mukaisia rekistereitä, mutta näistä luetteloista on vain vähän hyötyä sukututkijalle. Nykyään on kirkonkirjoja kartoitettu eli kortitettu, ja siitä on jo paljon hyötyä ja apua. Pitemmällä tähtäyksellä näistä kirkonkirjojen korteista päästään laatimaan sukukirjoja kylittäin: saman suvun jäsenet jossain kylässä muodostavat sukukirjan (Dorfsippenbuch).

Kirkonkirjat ovat vuoden 1933 asiakirjasuojelulain alaisia ja kuuluvat näin yhdistyneiden kansakuntien kulttuurisuoja-artikkeleihin. Kansainvälinen sopimus velvoittaa valtioita suojelemaan ja hyvin hoitamaan kansallisia kulttuuritaiteita. Valitettavasti kirjallisen lähdeaineiston filmaus ei ole sujunut aivan toivotulla tavalla. Arkistojen suorittama filmaus on kuitenkin jatkunut ja on monilta osin toistaiseksi loppuun saatettu.

Kirkonkirjojen käyttö sukututkimuksessa

Vaikka kirjoissa on merkintä kasteesta tai hautaamisesta, ei ole lainkaan varmaa, että olisi myös merkintä syntymisestä tai kuolemista. Näin ollen on tarkkaan selvitettävä, ketä nuo merkinnät tarkoittavat.

Vastasyntynyt lapsi saa usein yhden tai useamman etunimen sellaiselta lapselta, joka perheessä on aikaisemmin kuollut. On siis tarkistettava, kuka samannimisistä on elossa, kuka kuollut. Onpa tapauksia, että samanaikaisesti perheessä elää samannimisiä lapsia. Isovanhempien nimiä annettiin usein lapsenlapsille ja hyvin usein varsinkin katolisilla seuduilla pappi valitsi tai määräsi lapselle annettavan etunimen.

Avioliiton ensimmäinen lapsi kastettiin joskus isovanhempien asuinpaikalla. Kummien ja vihkimisen todistajien merkinnöistä saa hyviä vihjeitä sukulaisuussuhteista, alkuperästäjne, kun on kyse lapsen vanhemmista. Elävinä syntyneet lapset, jotka muutaman päivän vanhoina kuolivat, vietiin tai merkittiin usein vain yhteen kirjaan - vain kastekirjaan tai kuten kuolleena syntyneet, vain haudattujen kirjaan. Vanhimpina aikoina ei tällaisten lasten vanhempia merkitty kirjoihin.

Aviottomista lapsista ja löytölapsista tehtiin merkinnät hiukan erikseen samoin kuin kuolleitten kirjassa merkinnät kastamatta kuolleista lapsista, itsemurhan tehneistä, kaksintaistelussa kuolleista, kerrettiläisistä, hirtetyistä jne. Erikoisesti on varottava aviottomia lapsia, sillä heidän sukunimensä määräytyi Saksan eri maissa erilaisten säännösten mukaan.

Ei ole täysin selvää, että merkityt etunimet ja niiden järjestys ja varsinkin kutsumanimet viittaisivat myöhemmissä merkinnöissä olevaan samannimiseen henkilöön. Usein on syntynyt lapsi merkitty vain "N.N:n lapsi" tai hänet on merkitty vain etunimiltään. Aikuisiakin merkittiin joskus vain etunimiltään tai ilman niitäkin: "Kuollut 82-vuotias nainen" tai "kuollut muusikko Hampurista".jne.

Kastaminen tapahtui yleensä syntymää seuraavana päivänä tai varsinkin katolisilla seuduilla samana päivänä kuin syntyminen. Vain aatelisperheiden lapset kastettiin pidemmän ajan kuluttua: tieto kastetilaisuudesta oli saatava kaukaisillekin sukulaisille ja kummeiksi kutsutuille.

Myöhäiskaste eli kastaminen vuosien kuluttua syntymästä oli tavallista mennoniitoilla.

Mennoniitat ovat uskonpuhdistuskauden kastajalikkeen haarautuma, jonka perusti Menno Simons. He hylkäävät lapsikasteen, valtion pakkovalian uskonasioissa, valan, sotapalveluksen ja avioeron. Kristuksen seuraaminen vuorisaarnan hengessä on velvoittava elämänjärjestys. Sekä katoliselta että evankeeliselta taholta mennoniitteja aluksi vainottiin, mutta 1577 he saivat turvapaikan Hollannissa. Kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen levisivät Etelä-Saksaan ja Määriin, vuodesta 1683 Yhdysvaltoihin ja Kanadaan, joissa mennoniitteja oli vuosina 1950-51 noin 280 000. He ovat harjoittaneet laajaa avustustoimintaa varsinkin Saksan hyväksi.

Vihkimisen merkintöjä on yleensä haettava morsiamen kotipaikalta. Aviiovaimot merkitään yleensä isänsä sukunimellä, esim. "kuollut Marie Kern, Heinrich Bergmanin vaimo". Niille morsiuspareille, joiden kuulutus peruutettiin, pidettiin erillistä rekisteriä. Eronneet vaimot merkittiin usein leskiksi, vaikka eronnut aviomies olikin elossa. Vihkimisen tapahduttua sulhanen usein otettiin jonkun ammatikunnan mestariksi.

Vihkimispäivän yhteydessä on usein 16:lla ja 17:llä vuosisadalla mainittu myös kihlauspäivä. Kihlaus oli Saksan lain mukaan oleellisempi ja sitovampi kuin kirkollinen siunaaminen.

Jos hautaus on tapahtunut samana päivänä kuin vainaja kuoli, voi olettaa epidemian, esim. ruton olleen liikkeellä. Kuolleitten luetteloon merkittyihin ikää koskeviin tietoihin on suhtauduttava varovaisesti, koska ne usein perustuvat vain tarkistamattomiin omaisten antamiin tietoihin.

Jos jotain kirkollista toimitusta tai perhetapahtumaa ei kirkonkirjassa mainita, ei sen tarvitse välttämättä osoittaa, etteikö tuo tapahtuma olisi kuitenkin tapahtunut. Monista syistä merkintä on saatanut jäädä tekemättä; sellaisia syitä ovat olleet esim. sota, epidemia, kirkkoherran viran avoinna olo tai maallikon suorittama hätäkaste. Usein on myös tammikuun alkupäivinä käytetty vanhaa vuosisilukua.

Jos kirkonkirjoista halutaan tietoja, on käännytävä - ellei ole mahdollista henkilökohtaisesti tutkia - kirjallisin kyselyin kirkkoherranviraston puoleen. Ellei nimeä tai osoitetta ole tiedossa, voi kirjoittaa osoitteella: An das Pfarramt für Xdorf (X:n kylän kirkkoherranvirasto) - An das Pfarramt für Garmisch (Garmischin

kirkkoherranvirasto). Voi myös kääntyä alueen johtavan kirkollisen viranomaisen puoleen. Suurissa kaupungeissa voi kääntyä minkä tahansa kirkkoherranviraston puoleen ja pyytää heitä ohjaamaan kysely oikeaan paikkaan. Ellei jostain seurakunnasta saa vastausta, voi kirjoittaa kirkon arkistohallitukselle; täältä saa tiedon, missä mahdollisia filmejä, kortteja tai muita asiakirjoja, joita kysely koskee, on säilyssä. Kuitenkin on ensin kirjoitettava kyseessä olevaan seurakuntaan, vaikka olisi tiedossa, että kirkonkirjat eivät enää ole siellä. Näin voi olla, kun on kyse Puolan ja Venäjän alaisuudessa nykyään olevista valtakunnan alueista. Näissä tapauksissa voi myös kääntyä seuraavien kirkonarkistojen puoleen:

Archiv der evangelischen Kirche der Union

1 Berlin 12, Jebenstrasse 3

Samoin, jos on kyse aiemmasta Brandenburgin kirkkomaakunnasta (Neumark ja Niederlausitz), tietoja saa osoitteesta

Landeskirchliche Archiv

1 Berlin 21, Bachstrasse 1-2

Katolisista lähteistä saa tietoja osoitteesta

Katholische Kirchenbuchamt für Heimatvertriebene

8 München 2, Bavariaring 24

Myös seuraavien saksalaisen henkilö- ja perhehistorian keskusvirastojen- Zentralstelle für Deutsche Personen- und Familiengeschichte puoleen voi kääntyä:

DDR Leipzig, Dimitroffplatz 1

Vastaava virasto Länsi-Saksassa:

Zentralstelle für Deutsche Personen- und Familiengeschichte
(Institut für Genealogie)

Dehnhardstrasse 32, 6000 Frankfurt a.M.50

Päitsi kirkonkirjoja, seurakunnissa on muitakin kirkollisia asiakirjalähteitä, jotka kiinnostavat sukututkijoita:

- perherekisteri ja sielurekisteri, laadittu kirkonkirjoista
- hautauskirja
- kellonsoitonkirja, johon merkittiin kellojen soitto "paremmis-
sa" hautajaisissa tai vihkiäisissä
- rippilasten luettelo, Firmling
- konfirmanttien luettelo
- ehtoollisella käyneitten luettelo
- sielun- ja muistomessujen luettelo
- luopioitten luettelo
- lahjoitusten luettelo
- virallisten ilmoitusten luettelo
- tilikirjat, mm. almut; näistä näkee köyhiä, vaeltavia pakolaisia, vapautettuja tai haavoittuneita sotilaita
- rangaistuksien luettelo
- kirkon kokousten pöytäkirjat

Kyselykirjeessä kysely voidaan rajoittaa tiettyihin henkilöihin, johonkin aikaan tai antaa muodostuvien kustannusten rajata kyselyn laajuus: maksimikustannuksen voi tulla esiin kirjeessään.

Kyselyssä aihe pitäisi yksilöidä mahdollisimman tarkoin: haettavan henkilön nimi, syntymäaika ja -paikka. Ellei näitä ole tiedossa täydellisinä, syntymäaika voidaan korvata jollain muulla tuota ajanjaksoa kuvaavalla tiedolla. Henkilön nimi on aina oltava kyselyssä, sitten kyselyn aihe (syntymä tai koulun päättäminen tai jokin muu aihe) ja kolmanneksi "aiheen" ilmenemispaikka ja -aika.

PERSONGESCHICHTLICHE QUELLEN BESONDERER GLAUBENSGEMEINSCHAFT - ERI USKONTOKUNTIEN HENKILÖHISTORIALLISET LÄHTEET

Hugenotit ja refugiés

Hugenateilla tarkoitetaan vuodesta 1560 alkaen yleensä ranskalaisia protestantteja, jotka Nantesin ediktin julkaisemisen jälkeen muuttivat Sveitsiin, Hollantiin, Englantiin ja Saksaan. Osa Sveitsiin vuoden 1685 paikkeilla muuttaneista joutui taloudellisista syistä noin v. 1700 hakemaan uuden oleskelupaikan. Sveitsin pakolaisina Saksassa he liittyivät yhteen vuoden 1704 paikkeilla Oranian ruhtinaskunnasta paenneitten oranialaisten kanssa.

Oman ryhmänsä muodostavat valloonit, jotka Alban herttuan aikoihin vaelsivat pois Hollannista ja Ranskasta. Samoin Pfalzin valloonit, jotka heitä seurasivat 1686, asuivat vähän aikaa Pfalzissa ja tulivat uudelleen karkoitetuiksi Ludvig XIV:n toimesta.

Nämä ryhmät ovat myöhemmin muodostaneet yhdistyksiä ja järjestöjä ja heidän puoleensa voi sukututkija kääntyä.

Herrnhutilaiset

Tämä on uskontokunta, jonka perusti kreivi Nikolaus von Zinzendorff Herrnhutissa Saksissa. Uskontokunnalla on paljon kannattajia ulkomailla. Omassa arkistossa on paljon tietoja ja monen perheen kotitaloita Böömin, Määrin, Sveitsin ja Hollannin herrnhutilaisten jälkeläisten kuvaamina.

Mennoniitat

Heitä on kolmea lajia: 1. Sveitsin-Etelä-Saksan kastajat (Taufgesinnte)
2. Hollannin ja Ala-Saksan -"- (mennoniitat)
3. Itävallan - Määrin -"- (Hutterer)

Nykyään he ovat suurimmaksi osaksi Pohjois- ja etelä Amerikassa. Saksassa oli aikanaan noin 60 seurakuntaa, ja niiden jäsenet ovat muuttaneet Etelä-venäjälle ja USA:han. Sivulla on lisätietoja menno- niitoista.

Salzburgin protestantit

Salzburgin protestanteilla tarkoitetaan sukututkimuksen kannalta niitä 20 000 evankelista emigranttia, jotka vuosina 1731 ja 1732 joutuivat muuttamaan Salzburgin arkkipiispakunnasta. Useimmat tulivat Itä-Preussiin ja asettuivat asumaan maaseudulle.

Omia seurakuntia heillä ei juuri ollut, joten heidän merkintänsä ovat paikallisen seurakunnan kirjoissa.

On olemassa "Königsbergische Examina"-niminen protokolla, joka kertoo emigranttien elämästä ja taloudellisista olosuhteista. Nämä emigrantit ovat myöhemmin ja jo 1700-luvulla vaatineet omaisuuttaan pois Salzburgista tai menetetyn omaisuuden korvaamista. Näistä vaiheista on olemassa asiakirjoja.

PFARRERVERZEICHNISSE - PAPISTOLUETTELOT

Näitä luetteloita on jo 17:ltä vuosisadalta ja niissä kerrotaan jonkun seurakunnan tai useamman seurakunnan muodostaman suuremman alueen papeista ja muista kirkonpalvelijoista. Sukututkijoille nämä luettelot ovat tärkeä lähde. Ne olivat pappien itsensä laatimia. Joissakin Saksan kaupungeissa näitä pitivät kuitenkin 18:lla vuosisadalla seurakuntien lukkarit, mutta joka tapauksessa pappi tarkoin valvoi lukkarin työtä, jos papistoluettelon laatiminen eli kirjoittaminen oli hänelle uskottu.

Papillista sukua tutkiva löytää näistä luetteloista korvaamatonta tietoa menneiltä ajoilta. Jotkut papit kertovat oman perheensä asioista melkoisella yksityiskohtaisuudella. Tittelit, kunnianimitykset ja muut kuin kirkon tehtävät mainitaan tarkoin. Kummit on selitetty tarkoin, samoin paikkakunta ja viran laatu; naiset mainitaan myös tyttönimiltään. Elleivät papinrouvat olleet tunnettuja, on tutkittava kirkonkirjoja, koska kastetilaisuuksissa kummeina oleville naisille merkittiin heidän tyttönimensä. Toiset papit eivät toisaalta kertoneet paljoakaan omista asioistaan. Tuolloin oli vallalla ajatus, että kirkkoherra ja maallisen vallan haltija eivät kuuluneet

eivät kuuluneet kirkonkirjoihin, sinne kuuluivat vain tavalliset seurakunnan jäsenet. Jos kirkkoherraa koskevat merkinnät puuttuvat kirkonkirjasta, neilöytyvät kyllä korkeamman portaan (Superintendentur - lääninrovastitaso) kirjoista. Tämä koskee erikoisesti 30-vuotisen sodan aikaa, koska silloin on kirjoissa hyvin paljon vieraiden seurakuntien jäseniä. Tällöin papit kuten tavalliset talonpojat ja kylien käsityöläisetkin muuttivat mielellään pois sotatoimialueelta rauhallisempiin ja turvallisempiin kaupunkeihin.

Usein on pappi virkaansa astuessaan laatinut listan "series pastorum", jossa kerrotaan hänen edeltäjänsä elämänvaiheista niin paljon kuin tiedossa oli. Tämä kaikki on kirjoitettu esim. jonkun rippikirjan alkuun. Tarina alkaa usein uskonpuhdistuksen aikojen kuvauksella ja päättyy kirjoittajan omaan aikakauteen. Seuraajat ovat sitten aina lisänneet omaa aikaansa koskevaa kerrontaa ja oman perheensä asioita. Nämä tiedot koskevat kulloinkin esillä olevaa aikaa ja ovat siis aikalaisen laatimia.

Kun kirkon sääntöihin ei sisältynyt nimeksikään pappien eläkkeitä tai vanhuuden huoltoa koskevia säädöksiä, pappien oli pysyteltävä virassaan mahdollisimman kauan. He saivat silloin avukseen apupapin ("substituten"), joko oman pojan tai jonkun muun nuoren teologin. Tämä otti tavallisesti vaimokseen papin tyttären ja sai siis täten sekä viran että vaimon. Papin rouvan kohdalta on siis syytä tarkistaa, onko hän edellisen papin tytär. Tällaista jatkui pitkälle 18:lle vuosisadalle.

Kaikista säännöistä ja määräyksistä huolimatta kirkonkirjojen säännöllinen pitäminen seurakunnissa pääsi alkamaan vasta 30-vuotisen sodan päätyttyä. Missä aloitettiin aikaisemmin, siellä tuo hyvä alku joutui useimmiten sodan melskeisiin.

Mitä sitten oli olemassa ennen kirkonkirjoja?

Kirkkojen siirtyminen evankeeliseen liikkeeseen saksalaisella maaperällä sai aikaan, että maallisen vallan ylin haltija antoi kirkollisia säännöksiä ja asetti tarkastuskomission, joka kävi kylissä ja kaupungeissa paikan päällä järjestelemässä kirkollisia oloja. Seurakunnan ja kirkon tulot määriteltiin, kiinteistöt ja muu omaisuus luettiin. Pappien kohdalla tutkittiin, oliko heidän viranhoitonsa menestyksestä, missä he olivat opiskelleet, kuka oli virkaannimittäjä, millaista oli heidän elämänsä kulku ja perheolosuhteet. Seurakunnan kirkollisesta elämästä hankittiin tietoja. Tarkastuspöy-

täkirjasta selviää kirkkoherran kotiseutu, ikä, virkaikä ja palvelusaika seurakunnassa. Esimerkiksi Brandenburgissa on pidetty suuria tarkastuksia vuosina 1540-1545, 1573-1581 ja 1600-1602.

Noin vuonna 1580 pidettiin koko evankeelisessa Saksassa tarkastus, ja pienimmistäkin seurakunnista saatiin listat, jotka olivat pappien ja opettajien allekirjoittamat. Niissä ovat mukana kaikki evankeelisen Saksan kirkkoherrat ilman merkintää seurakunnasta, mutta kirkkolääneittäin (Superintendentur) järjestettynä.

Kimnaasien ja latinankoulujen matriikkelit ovat sukututkijan aineistoa. Niissä ovat oppilaiden nimet ja usein kotipaikat. Vielä tärkeämpiä ovat yliopistojen matriikkelit, vaikka niissä ei sanotakaan, missä tiedekunnassa joku on opiskellut. Kotipaikka mainitaan latinalaksi, mutta on syytä muistaa, että se ei aina ole syntymäpaikka. Usein on maalaispappien poikien kotipaikaksi merkitty kaupunki, vaikka isät ovat merkinneet kasteen omiin kirkonkirjoihinsa. Pojat olivat varmaan käyneet koulua tuossa kaupungissa, joka sitten merkittiin heidän kotipaikakseen.

Nykyajan pappien historian ja lähimmän menneisyyden osalta huomattakoon, että pitäjän ja kylän historiat samoinkuin seurakuntien historiat sisältävät paljon hyödyllistä tietoa papeista varsinkin, koska I:een maailmansotaan asti maallinen pitäjä ja seurakunta kattoivat yleensä saman alueen.

LEICHENPREDIGTEN - RUUMISSAARNAT

Aivan mainion genealogisen lähteen tarjoavat pappien pitämät painetut ruumissaarnat. Nämä tarkoittavat kaikkia hautajaisissa tai myöhemmin järjestetyssä muistotilaisuudessa pidettyjä puheita, varsinkin pappien saarnoja ja muistopuheita, ja myös vainajan sukulaisen tai ystävän parien luona sureville osoittamaa kiitos- tai lohdutuspuhetta sekä pidempiä tai lyhyempiä tilaisuudessa esitettyjä "meriittilistoja" vainajasta. kirkonkirjassa voi olla maininta "N.N. mit Leichenpredigt begraben" (N.N. haudattu ruumissaarnan kera), tai vastaava merkintä; se ei kuitenkaan tarkoita, että saarna olisi välttämättä painettu, osoittaapa vain, että hautaus on ollut hiukan tavallista juhlavampi toimitus. Samaa tarkoittaa myös kuolleitten luettelon merkintä "unter Begleitung der ganzen Schule " (koko koulun saattamana) tai " mit grossem Geläut" (suuren kellonsoiton keralla) jne. Sanaa Schule, koulu, on käytetty tässä kansatieteellisessä mer-

kityksessään "hautajaisveisuu".

Ruomissaarnat esiintyivät protestanttisilla seuduilla. Katolisilla alueilla käytetään vielä nykyäänkin hautauksen jälkeen jaettavia "Totenzettel"(vainajan lehti), painettuja lehtisiä, jotka kertovat vainajan elämästä. Aina 16:n vuosisadan puolivälistä 18:n vuosisadan puoliväliin oli paremmissa piireissä - aatelisilla, oppineilla ja myös porvareilla - tapana painattaa vainajan elämästä kertovia "Epicedien", jotka olivat runomuotoisia ja sisälsivät muistokirjoituksen, suru- tai lohdutusrunoja tekijöinä sukulaiset, ystävät tai kollegat. Niissä kerrottiin myös vainajan elämänvaiheista, ja tällaiset ovat sukututkijalle tärkeitä lähteitä vielä senkin vuoksi, että niissä oli mainintoja myös vainajan perheestä ja esivanhemmista.

ADRESSBUCHER - OSOITEKIRJAT

Osoitekirjat ovat uudemman henkilö- ja perhehistoriallisen tutkimuksen välttämättömiä apuneuvoja. Ne tarjoavat käytännön sukututkijalle usein ainoan lähtökohdan, jota sitten on hyvä täydentää porvari- ja asukasluetteloilla.

Osoitekirjat saivat alkunsa osoitekalentereista, joita ennen kaikkea 18:n vuosisadan Saksassa laadittiin. Vanhin tällainen osoitekalenteri on Preussista vuodelta 1701 nimeltä "Jetz lebende Halle". Sen jälkeen ilmestyi mm. Königsbergin osoitekalenteri Preussissa v. 1704 sekä Berliinissä ja Frankfurt an der Oderissa v. 1705. Myöhemmin 19:llä vuosisadalla alkavat kalenteriosa ja osoiteosa erota toisistaan, niin että ne julkaistaan erillään. Osoitekirjoja pidettiin kylittäin, esim. Garmisch-Partenkirchen, vuosina 1912, 1913, 1937, Stadt, Umgebung, Bezirk (kaupunki, ympäristö, lääni).

NACHLÄSSE - JÄÄMISTÖT

Sukututkimuksellisesti tärkeät ja mielenkiintoiset kirjalliset jäämistöt ovat kai useimmiten jonkun seuran hallussa seuran jäsenen sinne aikanaan toimittamana. Yksityisten perheiden hallussa saattaa olla paljonkin vanhaa jäämistöä. Jotkut tallettavat mielellään, jotkut taas monista syistä eivät voi tallettaa tai muodostaa kotiinsa erikoista perhearkistoa.

Tällaisen jäämistön pääosan muodostaa varmaan henkilön käymä kirjeenvaihto sukulaistensa kanssa. Tai ehkä hän on tutkinut sukua ja

tämä aineisto on tallella yhdessä paikassa.

Jäämistöistä ja perhearkistoista on olemassa kirjallisuutta saksankielellä.

SELBSTZEUGNISSE - PÄIVÄKIRJAT, MUISTIINPANOT jne.

Jonkun henkilön itsensä laatimat päiväkirjat, muistiot, muistiinpanot, kirjat, omaelämäkerta - nämä ovat erittäin arvokkaita lähteitä sukututkimuksessa, jos niitä vain on olemassa. Niihin on kuitenkin suhtauduttava tietyllä tavalla kriittisesti, niinkuin kaikkeen lähteistöön.

Näitä kirjoituksia on syytä vertailla toisiinsa saman henkilön kirjoituksiin tai muiden samoista asioista laatimiin kertomuksiin, jotta asiassa voidaan löytää totuus. Apuna tällaisessa vertailussa voidaan käyttää esim. vanhoja asiakirjoja, jotka koskevat tätä henkilöä kuten koulutodistuksia, ulkomaan passia, matrikkelitietoja kouluista tai yhdistyksistä, testamentteja, perunkirjoituksia, tuomiokirjoja jne.

Kun on todettu tällaisten memoriaarien oikeellisuus ja paikkansapitävyys, niistä saadaan sukututkimukseen väriä, tuoreutta ja raikkautta, jännitystä, vaihtelua ja huvia, ehkä sensaatiotakin. Nämä lisätiedot kohottavat sukututkimuksen arvoa tavattomasti ja niitä olisi haettava ja löydettyäessä käytettävä hyväksi.

Vanha aika tulee eläväksi, samaistamme itsemme tuohon vanhanajan sukuhenkilöön, tunnemme hänen hyvät ja huonot puolensa, hänen ongelmansa ja vaikeutensa. Tunnemme hyvin myös hänen parhaat puolensa ja perheen hyvinvoinnin.

Näistä löydöistä saadaan tieto myös sen ajan elämästä yleensä: asuminen, eläminen, liikkuminen, tavarat, tavarain hinnat, taloudellinen ja sosiaalinen elämä. Kaikki tällainen tulee tutkijalle tutuksi.

Useita päiväkirjoja, kirjekokoelmia, muistiinpanoja, elämäkertoja y.m.s. on julkaistu saksan kielellä. Arkistoissakin on näitä talletettuina.

DORFSIPPENBÜCHER, ORTSIPPENBÜCHER - KYLÄN, SEUDUN SUKUKIRJAT

Nämä lähteet ovat vuosikymmenien uurastuksen tulos ja ne ovat syntyneet pyrkimyksistä rationalisoida sukututkimusta Saksassa ja demokratisoida sitä, sekä saattaa se nykyajalle sopivalle tietellisyyden tasolle.

Monet neuvonpidot ovat vihdoin johtaneet tulokseen. Tärkeimmistä merkkipuvuosista tämän kehittelyn alalla voidaan mainita vuodet 1906 ja 1913, jolloin Armin Tille vaati tietellisyuden ulottamista sukututkimukseen, alalle, josta Tille käytti nimitystä "käsityöläisyys" Konrad Brandner v.1926 "kansansukututkimus", Walter Scheidt v.1928 "väestöbiologia" ja Johann Brede v.1930 "kansakuntatutkimus".

Ei sovi unohtaa Herman Metgauta sosiaalisukututkimuksen tiennäyttäjänä (1969). Nykyään käytössä olevaa sukututkimustapaa, jossa kerätään nimiä ja päivämääriä ja niistä kootaan tietty kokonaisuus, ei voida ollenkaan verrata tuohon uuteen menettelytapaan. Tällaisella yksittäisellä tutkimuksella on paljon kielteisiä puolia: se vaatii paljon aikaa, kirjattaessa tuloksia syntyy paljon virheitä, tulokset ovat usein epävarmoja, päällekkäistä työtä joudutaan tekemään, tutkiminen on kallista jne. Näiden menettelytapaa koskevien arviointien ohella on ryhdytty ajattelemaan myös kirkonkirjojen säilyvyyttä, sitä kun uhkaa yhä enenevä käyttöhalukkuus ja sukututkimusharrastajien jatkuva lisääntyminen.

Rollerin urauurtavan työn jälkeen v.1907 on erikoisesti 1920-luvulla kehitetty uusi menetelmä, joka alkaa kirkonkirjojen kortittamisella. Tälläöin hajoitetaan koko tuo pääasiallinen, ensisijainen tutkimuslähteistö - vihki, kaste ja kuolinrekisterit - pitäjittäin yksiin kappaleisiin. Tällainen kortisto on jatkolle apuväline.

Aluksi nämä kortit asetettiin jälkeläisten taulun muotoon, mutta myöhemmin on parannettujen perhelehtien käyttäminen voittanut. Siis aluksi kirkon vihkirekisteri, kasterekisteri ja kuolinrekisteri kirjoitettiin seurakunnittain ja tapauksittain kortille. Yhteen korttiin tuli yksi vihkiminen, yhteen yksi kaste jne. Sitten nämä kortit järjestettiin seurakunnissa perheittäin ja sen jälkeen nämä tiedot vietiin erillisille perhelehdille. Kun perhelehdet järjestettiin aakkoselliseen ja kronologiseen järjestykseen ja numeroitiin, saatiin niistä yhtenäinen perhekirja.

Tästä menettelystä oli seurauksena kaksi edistysaskelta:

1. Saatiin selville seurakunnan ydinperheet kaiken genealogisen tutkimuksen lähtökohdaksi ja
2. tältä tasolta saattoi tutkimus laajentua koko seurakunnan jäsenistöä koskevaksi.

Näistä seurakunnan perhekirjoista muodostettiin niitä yhdistämällä ylemmässä hallinnollisessa portaassa kylän sukukirja (Dorfsippenbuch).

Tästä taas oli seurauksena

3. että sukututkijat nyt ja tulevaisuudessa saivat osittain täysin valmista materiaalia sukunsa selvittämiseen.

Tällainen erinomainen saavutus oli mahdollista vain seurakuntien asiantuntijain jatkuvalla ja uutteralla työllä ja kontrollilla. Tämän lisäksi merkittävää osaa sukututkimustoiminnan kehittämisessä näyttelivät myös useat talollisten, opettajien ja muittenkin ryhmien järjestöt, joiden työn päämääränä oli saada aikaan kyläsukukirjat eli valtakunnan talonpoikien perhekirjoista ja perhelehdistä muodostetut uudentyyppiset sukututkimuksen lähteet.

Sodan aikana ja sen jälkeen hävisi useita kortistoja ja käsikirjoitoksia. Tuö on kuitenkin aloitettu uudelleen ja paljon on taas saatu aikaan. Kylän sukukirjoja yhdistämällä saatiin 1950-luvun loppupuolella ns. alueen sukukirja (Ortsippenbuch).

Kokonaisuutta ajatellen tarjoavat Saksan kylä- ja aluesukukirjat vertaansa vailla olevan aineiston, jota monet ulkomaiset väestötilastohistorioitsijat kadehtivat. On kuitenkin huomattava, että ne on laadittu vain kotimaisia tarpeita varten.

Sanottakoon siis sukututkijalle, joka tuntee näiden aikaansaannosten alkuvaiheet ja on niitä käyttänyt hyväkseen ja aikoo työtään jatkaa ja laajentaa, että parannetutkaan aluesukukirjat eivät täytä kaikkia vaatimuksia, esim. kansahistoriallisella, historiallisen väestötilaston, sosiaalihistorian tai sosiaalisukututkimuksen alalla.

Sukututkijan löytämät tiedot suvun henkilöistä ja sukuun kuuluvista perheistä on kuitenkin tarkistettava ja lisätietoa on hankittava testamenteista, avioliittosopimuksista ja taloutta koskevista lähteistä (esim. verotusluettelot). Näin saadaan täydellisempää ja havainnollisempaa tietoa sukututkimukseen.

Vertailun vuoksi sanottakoon, että meillä Suomessa käytössä olevista rippikirjoista saadaan enemmän tietoa sukututkimuksen ja muidenkin tutkimusalojen tarpeisiin, kuin edellämainituista lähdeaineistoista.

Wolfgang Ribbe, Eckart Henning (toim.) "Taschenbuch für Familiengeschichtsforschung", Neustadt an der Aisch 1980, 9.painos, (alunperin toim. Friedrich Wecken)